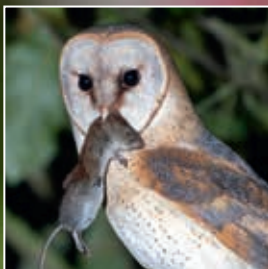

Erfv**o**gels

in beeld 2014

**Braakballen pluizen
van de kerkuil**

**Hongerige
Torenvalken**

**Boerenzwaluwen
slapen samen**

**Veilige nestkast
voor de steenuil**

Erfvogels in beeld

Editie 2014 van 'Erfvogels in beeld' puilt weer uit van de verhalen over mensen die de natuur in hun directe leefomgeving

koesteren. Dat zijn bijvoorbeeld boeren van agrarische natuurverenigingen, vrijwilligers van natuurorganisaties, maar ook particulieren die van hun erven ware vogelparadijzen maken. Als u dit blad in handen krijgt, bent u waarschijnlijk één van hen. Vogelbescherming vindt uw goede zorgen voor natuur heel belangrijk. Niet alleen omdat de vogels ervan profiteren, maar ook omdat Nederland op die manier leefbaar blijft. Ik hoop dat u nog heel lang op die weg doorgaat. Hopelijk biedt 'Erfvogels in beeld 2014' daarbij de nodige inspiratie, net als de vorige vijf edities dat hebben gedaan. In uw directe omgeving kunt u het verschil helpen maken met natuur- en vogelvriendelijke erven, maar u kunt ons ook steunen door bijvoorbeeld de petitie te ondertekenen op www.redderijkeweide.nl. Vogelbescherming wil de achteruitgang van vlinders, bloemen, bijen en (weide)vogels in het Nederlands buitengebied tot stilstand brengen. Hoe we dat willen doen, leest u op deze site.

Dit is de laatste editie van 'Erfvogels in beeld'. Rest mij op deze plek iedereen die de zich de afgelopen jaren heeft ingespannen om dit magazine te maken en te verspreiden heel hartelijk te bedanken!

Fred Wouters
Directeur Vogelbescherming Nederland

Inhoud

4

Steenuil veilig onder dak

Nieuwe nestkasten die steenmarters buiten houden

8

De voordelen van samen slapen

Slapende boerenwaluwen

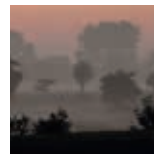
11

Vogelparadijs langs de Meije

Vogels en landschap profiteren van 'erfadvies'

13

Liefde voor 't coulissenlandschap

De gekraagde roodstaart floreert in Friesland

15

2014: Jaar van de Spreeuw

20

Braakballen pluizen

De uilenbraakbal biedt een schat aan informatie

23

Bestemming bijna bereikt

Zelfstandige ooievaars langs de IJssel dankzij verbeterd leefgebied

26

Honger in een torenvalkennest

Doorstaan jonge torenvalken een slecht muizenjaar?

En verder

- 6 "De uilenmannen komen eraan!"
- 7 Zorgen voor erfvogels
- 10 Boerenwaluwpaleis
- 16 Poster Jaar van de Spreeuw
- 19 Da's goed: impuls voor plattelandsnatuur
- 22 Genieten van de kerkuil
- 28 Martien's torenvalk: een efficiënt jagertje
- 29 Tips & service
- 30 Met hulp van gulle gevers
- 32 "Met Frater Willibrordus uit De Bilt..."

Ja, ik teken nú in op Natuur aan huis

- Prijs bij voorintekening = 24,95 euro, in plaats van 29,95 euro (winkelprijs). Voorintekenen kan tot 15 juli 2014.
- Bestelgemak: bestel *Natuur aan huis* via de bestelkaart bij dit magazine, of via www.vogelbescherming.nl/natuuraanhuis
- U steunt met uw aankoop ook landelijke vogelsoortwerkgroepen.

Natuur aan huis verschijnt alleen bij voldoende voorintekenaars. U krijgt daarover in juli 2014 bericht. Op dat moment betaalt u pas. Uw bijdrage aan de verzendkosten: 1,95 euro

De auteur: Hans Peeters is hoofdredacteur van het magazine **vogels** van Vogelbescherming en auteur van boeken als *Natuur is om de hoek* en *Beleef de Lente*.

Colofon

Erfvogels in Beeld is een gezamenlijke uitgave van Vogelbescherming Nederland, Kerkuilen Werkgroep Nederland, STONE - Steenuilen-overleg Nederland, Hirundo en de Werkgroep Roofvogels Nederland. Dit magazine breekt een lans voor erfvogels bij alle bewoners van het Nederlandse boerenland. Het verschijnt jaarlijks, dit is editie zes.

Projectleiding Arjan Berben, Jouke Altenburg
Redactie Bennie van den Brink, Peter van Dam, Johan de Jong, Ronald van Harxen, Hanneke Sevinck en Pascal Stroeken
Verdere bijdragen Paula Huigen, Hans Peeters, Cees van Kempen, Raymond Klaassen, Nadja Jansma
Illustraties Elwin van der Kolk
Vormgeving Studio Saiid & Smale
Druk Roto Smeets Grafiservices

Natuur aan huis:
Groot formaat
Harde kافت
Circa 200 pagina's
Boordevol tips en foto's
Verschijnt december 2014

Voordeel voor
voorintekenaars

Natuur aan huis

Teken nu in op *Natuur aan huis*, het kijk- en ideeënboek over natuurvriendelijke erven in Nederland en Vlaanderen en ontvang ruim 15% korting. Het boek staat boordevol tips en inspireert u bij het nog vogel- en natuurvriendelijker inrichten van uw erf. Met uw aankoop helpt u tegelijkertijd bij de bescherming van onze erfvogels.

"Parels in het landschap, oases voor vogels", zo omschrijft auteur Hans Peeters de geselecteerde erven voor het nieuwe inspiratieboek *Natuur aan huis*. "Het wordt een prachtig boek van en voor bevlogen erfbewoners en andere natuurliefhebbers. Vol met tips hoe je tijdens alle seizoenen nog meer kunt

genieten van erven of tuinen. 25 bijzondere erven vormen het decor van bijzondere erfvogels en laten zien wat je kunt doen om ze op je erf te krijgen. Maar er staan ook tips in om meer vlinders, bijen, egels en nog veel meer dieren op bezoek te krijgen. Veel daarvan zijn leuk om samen met de (klein)kinderen te doen."

Het mooiste boek over erven en haar bewoners

Oplage 50.000
Cover Bennie van den Brink
Achterplaat Steef Meyknecht
Reacties naar
info@vogelbescherming.nl
Vogelbescherming Nederland
030 693 77 00
info@vogelbescherming.nl
www.vogelbescherming.nl
Stichting Kerkuilen
Werkgroep Nederland
0252 500145 www.kerkuil.com

Stichting STONE
Steenuilenvoerleg Nederland
06 1029 2877
stone@steenuil.nl
www.steenuil.nl

Stichting Hirundo
0525 6213 47
www.boerenwaluw.nl

Stichting Werkgroep
Roofvogels Nederland
035 54 210 19
info@werkgroeproofvogels.nl
www.werkgroeproofvogels.nl

STEENUIL: André Eijkenaar

Steenuil veilig onder dak

Eieren en kuikens van steenuilen staan op het menu van (steen)marters. STONE heeft een nestkast ontwikkeld die deze maaltijd onbereikbaar maakt voor deze superelastische dieren.

“Elk jaar zijn er wel een paar kasten waar predatie optreedt, maar in 2013 was het wel heel erg. Van de zestien kasten waar ik de afgelopen dagen ben geweest voor het ringen van de jongen waren er maar liefst negen gepredeerd!” Zo begon het mailtje dat we van steenuil-vrijwilliger Wied Hendrix ontvingen. Hij schrijft het zelf, dit is een uitzonderlijke situatie en beslist niet representatief voor alle jaren noch voor het hele land. Toch valt niet te ontkennen dat predatie een belangrijke factor is bij het mislukken van steenuilnesten. Her en der lijkt sprake van een toename.

De meest voor de hand liggende natuurlijke vijand van steenuilnesten is de steenmarter. Als geen ander is deze lenige klimmer in staat een kast binnen te dringen en de aanwezige eieren of jongen mee te nemen naar zijn eigen hongerige kroost. Het is eten en gegeten worden, net als bij steenuilen. Maar als predatie zulke vormen aanneemt als in het geciteerde mailtje, dan is het wenselijk actie te ondernemen, vinden wij. Daar komt bij dat de meeste steenuilnestkasten op erven hangen. Erven van mensen die de steenuil een warm hart toedragen. Een deel van hen ziet predatie als onderdeel van de natuur, een ander deel heeft er meer moeite mee: dáár hebben ze geen nestkast voor opgehangen.

Slim extra schotje

Zo lang als er steenuilnestkasten worden geplaatst, breken mensen zich het hoofd over de vraag hoe predatie te voorkomen is. Er is van alles geprobeerd. De kast vrij onder aan de tak ophangen, een metalen manchet om de stam van de boom timmeren, een pendel voor de invliegopening bevestigen, of een kruip-door-sluip-door constructie toepassen. STONE is samen met steenuilvrijwilliger en uitvinder Bert Kwakkel aan de slag gegaan om die laatste mogelijkheid te perfectioneren.

Het idee is eigenlijk heel simpel. Plaats tussen de voorkant en het tussenschot van de nestkast een extra, dwars geplaatst schotje. Steenmarters zijn niet voor één gat te vangen, ook niet voor twee, maar een nestkast met drie openingen is zelfs een elastische marter teveel. Dat constateerden we tijdens de praktijkproef met tamme steenmarters in het Duitse Anholt. We hebben vervolgens met camera's gecontroleerd hoe gemakkelijk (of hoe moeilijk) steenuilen zelf zo'n verbeterde kast in en uit kunnen. In het broedseizoen doen de ouders dat duizenden malen. Als dat elke keer veel moeite kost, is dat niet handig. Zeker niet als ze ook nog eens een bosmuis of een andere grote prooi meeslepen. Op basis van de camerabeelden hebben we de kast geperfectioneerd. De nieuwe kast is veilig, ruim, goed geventileerd en duurzaam. Vogelbescherming, die STONE hierin van meet af ondersteunde, en Vivara zagen er brood in deze nestkast in productie te nemen en te promoten.

Bestellen/maken

De 'marterproof' steenuilnestkast is kant-en-klaar te bestellen bij Vivara, www.vogelbe-

schermingshop.nl. Doe-het-zelvers kunnen aan de slag met de bouwtekeningen op www.steenuil.nl. Bij het plaatsen van de kast is het belangrijk ervoor te zorgen dat de jonge steenuilen gemakkelijk een beschut plekje vóór de kast kunnen bereiken. Als ze een dag of dertig oud zijn gaan de jongen namelijk graag een stukje aan de wandel, de directe omgeving verkennen. Ze wachten tot de ouders met een prooi aankomen. Overdag, of bij onraad, zoeken ze de beschutting van de kast weer op. Voor meer informatie over het plaatsen van een steenuilnestkast kunt u terecht op de site van STONE.

Met dank aan: Huub Thoonen in Brabant, Jan ter Stege in Drenthe, Peter Beersma en Bert Kwakkel in de Achterhoek.

foto: Ronald van Harxen

STONE Steenuilen Overleg Nederland

STONE is een landelijke werkgroep die zich inzet voor onderzoek en bescherming van steenuilen. Een netwerk van vele honderden vrijwilligers spant zich in de steenuil te behouden. Bijvoorbeeld door het plaatsen van nestkasten en het adviseren van erfbewoners over steenuilvriendelijke maatregelen. Verder doen veel vrijwilligers onderzoek. Zij tellen broedparen, doen nestcontroles om het broedsucces te bepalen, ringen jongen en doen voedselonderzoek. Dat levert waardevolle kennis op voor een betere bescherming.

Steun STONE en kijk op www.steenuil.nl

STEENMARTER: Jelger Herder/Buiten-Beeld

“De uilenmannen komen eraan!”

Het Limburgse heuvelland is nog rijk aan heggen en hoogstamboomgaarden. Een eldorado voor ervogels, ook de steenuil heeft er baat bij.

^ Grote belangstelling voor steenuilbescherming in Elsloo. V.l.n.r. Sef Gelissen (2e), Peter Alblas (4e), Jan Deckers (6e), Peter Lefèvre (8e), Immi Gelissen (9e), overigen: campinggasten.

In de boomgaard van camping ‘Het Einde’ in Elsloo staan caravans quasi-nonchalant opgesteld. Kampeerders lezen een boek onder het genot van een glas rode wijn, ze genieten van het leven. Het geheel ademt een sfeer uit van rust en tevredenheid. Totdat iemand roept: “De uilenmannen komen eraan!” Er ontstaat bedrijvigheid, campinggasten komen in beweging en de drie vogelbeschermers worden verwelkomd. Vanavond staat er iets te gebeuren. De mannen komen de steenuilnestkast aan de rand van de camping controleren. Onder grote belangstelling.

Sef en Immi Gelissen runnen hun camping al meer dan 45 jaar. Zolang ze weten broeden er al steenuilen in de oude appelbomen.

Immi is helemaal gek van haar uilen. “Als ik niet met Sef getrouwd was, zou ik verliefd worden op een steenuil”, zegt ze lachend. In de provincie Limburg hangen pakweg 1000 steenuilnestkasten, waarvan er ruim 350 worden bewoond. Het aantal Limburgse steenuilterritoria wordt geschat tussen de 800 en 1700. Dus behalve in de kasten zitten ze ook elders, zoals in hoogstamboomgaarden, schuren of andere gebouwen.

Uilskuikens

Jan Deckers en Peter Lefèvre van vogelwerkgroep De Wouw/IVN-afdeling Elsloo hebben op de camping een van hun negen steenuilkasten hangen. Dit jaar met onduidelijk succes. De kast blijkt leeg te zijn. Bij eerdere controles telden ze vijf eieren en later drie jongen. Vorige week werd één jong dood aangetroffen. Waar zijn de andere twee gebleven? Uitgevlogen? Vijfhonderd meter verderop staat in een weiland een oude fruitboom met daarin ook een kast. Hier hebben ze meer succes. Peter Alblas, coördinator van de Steenuilwerkgroep Limburg, voorziet de drie uilskuikens van een ring. Dat stemt tot tevredenheid.

Meer weten?

www.ivn-limburg.nl > Elsloo
www.campingheteinde.nl

Zodra we het erf oprijden van Zorgboerderij ‘De Lindenhoeve’ in Siebengewald, voel je dat dit voor (erf)vogels *the place to be* is. Een eldorado in Noord-Limburg pal op de grens met Duitsland.

Het echtpaar Dini Wesselink en Hans Blom leidt ons rond over hun riante erf. De boerderij ligt goed verscholen tussen het groen. Onderweg maken we kennis met een aantal hulpboeren, die hier dagelijks hun werkbesteding hebben. De varkens, ezels, geiten en kippen zijn bij hen in goede handen. Evenals de steenuilen die op het erf leven. “Het ringen van de jongen vindt altijd onder grote belangstelling plaats”, vertelt Hans. Maar helaas gaat dit jaar het feest niet door. “De nestkast hangt in een van de fruitbomen. Evenals vorige jaren waren er ook deze lente jonge steenuilen aanwezig. Toen ze oud genoeg moesten zijn om te ringen, bleken alle jongen uit de kast verdwenen.

foto: Hans Peeters

foto: Hans Peeters

Zorgen voor (erf)vogels

We denken dat er een steenmarter op bezoek is geweest. Jammer. We krijgen nu een ander type kast, die steenmarterproof is.” Op het moment dat we een kijkje bij de kast willen nemen, vliegt een van de volwassen uiltjes uit de boom. Een geruststellend idee dat ze er nog zijn.

Niets afdwingen

Met de torenvalkkast bij de moestuin hebben Dini en Hans de laatste tijd evenmin geluk. Hans Blom: “Er hebben vijf of zes keer torenvalken in gebroed, maar de laatste jaren worden ze steeds door kauwen verdreven. In het voorjaar wordt er flink gestreden om de kast, maar steeds winnen de kauwen het. Wel jagen de torenvalken hier op het land, want aan muizen geen gebrek.” We krijgen nog de kerkuilenkast in de schuur te zien. Die hangt er ongeveer tien jaar, maar was nooit door kerkuilen bezet. Er broedt wel een paar op een boerderij vlakbij, net over de grens. “We doen ons best voor de vogels, maar je kunt het niet afdwingen”, overpeinst Hans Blom. “In ieder geval hebben de huismussen, mezen en andere zangvogels het hier goed naar de zin. En... in de houtsingel scharrelt een paar patrijzen”, besluit hij. En dat is ook veel waard.

< Dini Wesselink en Hans Blom: “Wij doen ons best voor de vogels.”

De voordelen van samen slapen

Wie het ooit zag, vergeet het nooit meer: boerenzwaluwen die het riet induiken om samen te slapen. De gemeenschappelijke slaappleatsen vervullen een belangrijke rol in hun vogelleven.

Als de eerste boerenzwaluw-jongen zijn uitgevlogen, gaan veel van hen op zwerftocht. Ze verkennen in de eerste maanden na het uitvliegen de wijde omgeving, tot wel honderd kilometer in de omtrek. 's Avonds verzamelen ze zich op een plaats waar ze gezamenlijk de nacht doorbrengen. Zulke gemeenschappelijke slaappleatsen bevinden zich bij voorkeur in het riet, boven water. Het water biedt veiligheid voor roofdieren vanaf de grond. Tegelijk biedt het riet een redelijke beschutting tegen vijanden van bovenaf, zoals roofvogels. Daarom zoeken de boerenzwaluwen hun slaappleatsen in moerassen en rietvelden langs meren en rivieren.

Boerenzwaluwen slapen 's nachts samen in het riet.

In de loop van de zomer, als ook het tweede nest is uitgevlogen, kunnen de slaapgroeën uitgroeien tot enorme zwermen van tienduizenden vogels of meer. Als de zomer vordert, worden de kleinere slaappleatsen meestal verlaten en voegen deze zwaluwen zich bij de groepen die in de grotere moerasgebieden overnachten. Zulke slaappleatsen zijn bekend van de rietvelden langs de Veluwerandmeren, de grote rivieren en in de Oostvaardersplassen.

Ondergaande zon

Het is een prachtig gezicht om tegen de ondergaande zon een enorme groep rondzwierende zwaluwen te bekijken, die zich op een gegeven moment – als de zon achter de horizon verdwijnt – in grotere of kleinere groepen als hagel omlaag storten en een plekje zoeken op een rietstengel. Eerst hoor je nog een druk gekwetter. Naarmate de duisternis toeneemt, verstomt dat. Even later is het doodstil en weet niemand dat duizenden zwaluwen daar de nacht doorbrengen.

Vroeg in de ochtend, als het nog amper licht is, beginnen de eerste mannetjes weer te zingen, het gekwetter neemt toe en na een half uur stijgen de zwaluwen op om zich over het platteland te verspreiden, om hun dagelijkse kostje bijeen te scharrelen.

Veilig voor vijanden

Gemeenschappelijke slaappleatsen bieden bescherming voor de individuele vogel, want in een groep ben je minder kwetsbaar voor vijanden. De vele ogen merken een predator eerder op en dan wordt de hele groep gewaarschuwd. Sperwers en vooral boomvalken bezoeken zo'n slaappleat graag om 's avonds nog even de maag te vullen met een onoplettende of niet fitte zwaluw. De slaappleat kan ook dienen als plek om ervaringen uit te wisselen. Jonge onervaren vogels kunnen letten op volwassen vogels, en zo wellicht goed doorvoede zwaluwen observeren die ze de volgende dag volgen naar goede voedselgebieden. Uit ringonderzoek is gebleken dat er uitwisseling is

tussen slaappleatsen. Een zwaluw kan een dag later overnachten op een andere slaappleat, tientallen kilometers verwijderd van de vorige.

Wegtrek

Vaak bezoeken boerenzwaluwen aan het eind van het seizoen opnieuw hun geboortestreek of erf, alsof ze willen inprenten waar ze volgend jaar van plan zijn te gaan broeden. In september vindt dan de wegtrek plaats naar overwinteringsgebieden in Afrika. Ook op trek en tijdens hun overwintering in Afrika maken boerenzwaluwen gebruik van gezamenlijke slaappleatsen. Als een boerenzwaluwterugmelding – bijvoorbeeld in Zuid-Europa – met Google wordt opgezocht, blijkt meestal dat het een rietveld bij een meer of rivier is. In Afrika verzamelen de boerenzwaluwen zich soms tot immense groepen van enkele miljoenen vogels. Zulke mega-slaappleatsen zijn bekend uit Oost-Nigeria, Congo, en Zuid-Afrika.

STICHTING HIRUNDO is in 1989 opgericht om de boerenzwaluw te beschermen. Informatie over de stichting en haar activiteiten is te vinden op www.boerenzwaluw.nl.

Boerenzwaluwpaleis

Rond de boerderij van Appie Venema in Terwispel staan vogelvangnetten opgesteld. Als 's morgens de staldeuren open gaan, worden de boerenzwaluwen die deze nacht binnen doorbrachten, uitgenodigd naar buiten te vliegen. Op dat moment belanden ze in het haast onzichtbare mistnet. Voordat ze verder mogen vliegen, krijgen ze eerst een ring om.

“Vogels ringen is het mooiste wat er is. Mysteries worden opgelost.” Appie Venema is in de ban van de boerenzwaluw. Hij bewoont de ouderlijke boerderij aan de Mouwewei samen met negen schapen, drie kippen en een heleboel boerenzwaluwen. De zwaluwen bij Venema worden vanaf 2001 door Jan de Jong uit Joure geringd. Sinds 1992 ringde hij al zo'n 21.000 boerenzwaluwen in Friesland voor het Vogeltrekstation (NIOO/KNAW).

foto: Hans Peeters

Door het ringen komen onderzoekers veel te weten over deze soort. Venema heeft zijn stal aan de boerenzwaluwen cadeau gedaan en doopte deze 'Hirundo Palace', naar de wetenschappelijke naam van de boerenzwaluw: 'Hirundo rustica'. Er broedden in 2013 zeker achttien paar in 'Hirundo Palace', in topjaren zijn dat er wel meer dan dertig geweest. Wanneer de vogels 's avonds binnen zijn sluit hij de deuren, zodat ze veilig zijn voor rondstruinende kerkuilen. 's Morgens vroeg mogen ze weer naar buiten. Na het broedseizoen gaat het dakraam open en zijn kerkuilen weer welkom. “Afgelopen winter verbleven er regelmatig drie stuks.”

Retourtje Congo

Ja! We hebben geluk vandaag! Er hangt een geringde boerenzwaluw in het net; nummer: AS-56668. Het is bovendien de vogel die in 2011 bij Venema een geolocator op de rug gebonden kreeg. Een jaar later werd hij terug gevangen en kon het minicomputertje afgelezen worden.

De vogel bracht de winter door in Congo en vloog 14.910 km op en neer. In 2012 kreeg de vogel voor een tweede keer een geolocator om. Groot was de vreugde in het voorjaar van 2013 toen dezelfde zwaluw wederom in het net vloog en ontdaan kon worden van het meetinstrumentje. “We zijn razend benieuwd waar hij nu is geweest en of Congo zijn vaste overwinteringsplek is”, klinken Venema en De Jong eensgezind. Later onderzoek wees dat inderdaad uit (zie kader).

DE DUBBELE REIS VAN BOERENZWALUW AS-56668

1. Overwinterde 'AS-56668' wederom in Congo-Brazzaville? Jazeker! De geolocator-posities voor de twee winters komen vrijwel exact overeen.

2. Was de timing van de trek tussen de jaren gelijk? Niet exact, maar de overeenkomst is opvallend. In 2012 verlaat boerenzwaluw 'AS-56668' Nederland drie dagen later, maar komt hij vijf dagen eerder aan in Congo in vergelijking met het jaar ervoor. De variatie in timing tussen individuen is over het algemeen veel groter.

3. Volgde boerenzwaluw AS-56668 dezelfde route? Positiebepaling met geolocators is relatief onnauwkeurig, dus het is moeilijk de routes tussen jaren te vergelijken. Echter, de routes tussen de jaren komen opvallend overeen, waarbij 'AS-56668' onderweg meestal ook op dezelfde plekken stopt (maar niet altijd).

Met aandacht voor natuur en landschap gaven Mechteld van Remmen en Erik van Vliet hun erf de afgelopen jaren een 'make over'. Zo'n verantwoord erf is soms hard werken. Maar het loont de moeite, vinden ze.

foto: Steef Meyknecht

Vogelparadijs langs de Meije

Eerst een bericht voor pestvogels. Mochten jullie weer naar Nederland komen, weet dan dat er een 'smulhaag' klaarstaat langs de Meije bij Bodegraven. Jullie vinden er een grote variëteit aan inheemse bessen, inclusief jullie favoriet: de Gelderse roos. Zeer welkom!

Jarenlang zijn Mechteld van Remmen en Erik van Vliet - op hun erf staat deze smulhaag - op zoek geweest naar pestvogels. Ze trokken er verschillende keren op uit om deze prachtige vogel te vinden. Steeds vergeefs. Intussen verruilden ze hun Haagse appartement voor een rijksmonument met erf langs de Meije - het is een voormalig zomerhuis van de ernaast gelegen boerderij. Die verhuizing naar het buitengebied bood gelegenheid een nieuwe troef uit te spelen: zelf het lievelingskostje van de pestvogels gaan aanbieden. Of dat verleidelijk genoeg is, moet de komende jaren blijken.

foto: Steef Meyknecht

Mechteld (ontwerper) en Erik (milieuadviseur) hebben geen spijt van hun beslissing 3,5 jaar geleden om buiten te gaan wonen. Ze hebben de natuur nu gewoon aan huis, inclusief het verstrijken van de seizoenen. Beiden genieten daar enorm van. Ook boomgaard en moestuin bieden een bonus: vers en smaakvol eten van eigen land. De erfbewoners hebben het gebied rondom hun huis stapsgewijs opgeknapt en steeds vogelvriendelijker ingericht. De vogels weten het te waarderen en broeden erop los. Een echtpaar merel zit er, holenduiven houden domicilie in de boomgaard, kauwtjes in de bosuilennestkast, en de grauwe vliegenvanger broedt in een kleine stalling naast het woonhuis. Deze laatste zag er geen been in om z'n nestje te bouwen vlak boven de plek waar Eriks motor staat. Het in- en uitrijden en zelfs het lawaai van het starten; het deert allemaal niet. Ze blijven zitten waar ze zitten, totdat de jongen bijna het nest uitpuilen. Daarna hangen ouders en jongen nog een tijdje op het erf rond.

Oordoppen in voor de bosuil

Over lawaai gesproken: bosuilen zitten er ook. Niet in de door kauwen gekraakte nestkast dus, maar in een aanpalend stuk loofbos. Afgelopen voorjaar zaten de jonge bosuilen op een tak precies onder het slaapkamerraam. Prachtig om te zien hoe de ouders de jongen voerden, vonden de erfbewoners. Maar ook: wat een druktemakers zijn het, die bedelende jongen. Om te kunnen slapen, moesten er oordoppen aan te pas komen. >>

Bosuilen zaten 's nachts onder het raam van de erfbewoners. Prachtig, maar lawaaiig.

Dat bosje naast het huis (en een verlaten boerderij aan de andere kant), de bessen, de moestuin, de fruitbomen, rommelige hoekjes: geen wonder dat vogels het hier goed toeven vinden. Er zit naast de al genoemde soorten nog veel meer: huis- en boerenzwaluwen, mezen, vinken, putters, ringmussen, een spotvogel die het geluid van andere vogels zoals de grutto imiteert, en ga zo maar door.

ERFADVIES LANDSCHAPSBEHEER
Landschapsbeheer Zuid-Holland voorzag Mechteld van Remmen en Erik van Vliet van deskundig en gratis advies over hoe zij hun erf natuurvriendelijk en streekeigen konden inrichten en beheren. Ook kregen zij wat subsidie om hun erf op te knappen. Informeer naar de mogelijkheden voor uw provincie bij Landschapsbeheer Nederland: www.landschapsbeheer.nl.

'Lease'-schapen

Ook een aantal 'lease'-schapen – zoals ze op dit erf worden genoemd – dragen bij aan de vogelvriendelijkheid van het erf. Af en toe komen deze grazers, met toestemming van een bevriende boer, het terrein op. Schapenpoep trekt insecten, die weer worden gegeten door diverse vogelsoorten. En de plukken los geschurkte wol kunnen dienen als nestmateriaal.

Het eigene van de streek speelt ook mee bij de nieuwe erfinrichting. Zo is de vervalten hoogstam appelboomgaard nieuw leven ingeblazen, en is er een uitzicht gecreëerd vanaf de lieflijk kronkelende weg langs de Meije naar de karakteristieke polders. In hetzelfde kader vindt onderhoud plaats, zoals het knotten van wilgen en het openhouden van de sloten. Dat gaat allemaal niet vanzelf: buiten wonen is óók hard werken. Maar wat is er eigenlijk lekkerder dan dat, na een dag achter het beeldscherm. Mechteld en Erik zijn inmiddels helemaal verkocht.

Liefde voor het coulissenlandschap

Het oogt bijna als een sprookje, de noordelijke Friese wouden. Een feeëriek landschap van weelderige singels en houtwallen rond grazige weiden. Hier voelt de gekraagde roodstaart zich op-en-top thuis. Velen zetten zich in om deze fraaie zangvogel te beschermen.

Tussen Dokkum en Drachten vinden we één van de best bewaarde geheimen van ons land: een 25.000 hectare groot landbouwgebied met maar liefst 3.800 kilometer aan historische houtwallen en elzensingels. Van oorsprong leverden ze hout voor de boerderijen. En nog steeds dienen ze als afscheiding van percelen. De parallel aan elkaar staande houtwallen en elzensingels laten zich vergelijken met coulissen op het toneel, vandaar dat dit type landschap ook wel coulissenlandschap heet.

De streek is de bakermat van zes agrarische natuurverenigingen, sinds 2002 onder de paraplu van de 'Noardlike Fryske Wâlden' (NFW). "In zo'n koepel sta je sterk en kun je de krachten en kennis bundelen voor een vitale landbouw, die rekening houdt met het zo bijzondere landschap en de planten en dieren die erbij horen", aldus Ingrid van Huizen namens de NFW. De ruim duizend leden zijn actief met onder

meer het onderhoud van 1500 kilometer houtsingels en 150 kilometer houtwallen. En wat ze doen, willen ze ook goed doen. Dan gaat het om vragen als: kunnen we de ecologische waarde van de singels verbeteren? En zo ja, hoe? Met welke soorten struiken, heesters en bomen? En hoe creëren we meerwaarde voor het gebied als geheel? Allemaal vragen op het terrein van twee belangrijke partners van de NFW: Landschapsbeheer Friesland en ecologisch adviesbureau Altenburg & Wymenga. Gezamenlijk smeedden ze het plan 'Roodstaart Landschap'. Ecoloog Ernst Oosterveld van het ecologisch adviesbureau is nauw betrokken bij het plan. "We zijn in 2012 gestart met onderzoek naar de broedvogels in deze regio. Die blijkt uit te blinken in de categorie 'houtwalvogels'. Een soort als gekraagde roodstaart haalt hier de grootste dichtheden van Nederland. >>

Overwintering in Afrika

Dit constateren is één ding, maar weten hoe alles samenhangt, is een tweede. Daar doet Oosterveld nu onderzoek naar. Het wel en wee van de gekraagde roodstaart is daarin heel belangrijk. Hoe gebruikt deze vogel van april tot september het gebied. Oosterveld en zijn collega's onderzoeken daarnaast ook de trek naar en overwintering in Afrika.

Op basis van al het onderzoek verbeteren bureau Altenburg & Wymenga, de NFW en Landschapsbeheer Friesland het beheer van de houtwallen, singels en andere landschapselementen om de biodiversiteit te verhogen; alles afgestemd op de boerenpraktijk. Met educatie enthousiasmeren ze ook de jeugd. Want de jongeren van nu zijn de beheerders van de toekomst. In 2014 krijgen negentig scholen in het gebied een lespakket aangeboden over de gekraagde roodstaart door Vogelbescherming, in het kader van het trekvogelproject 'Living on the Edge'.

Koning van de wouden

Voor Ingrid van Huizen is de gekraagde roodstaart de koning van de noordelijke Friese wouden, zoals de grutto dat is voor de weiden. Een terechte kroning als je bedenkt dat deze streek met zo'n 1600 broedparen vijf procent van de Nederlandse populatie herbergt. De betrokken boeren, burgers en organisaties die zich voor dit landschap en daarmee de gekraagde roodstaart inzetten, verdienen dan ook alle hulde.

GEKRAAGDE ROODSTAART OP HET ERF

De gekraagde roodstaart voelt zich thuis in gebieden met bosranden, houtwallen, oude boomgaarden, parken en tuinen maar ook erven. Het sleutelwoord voor hulp aan de gekraagde roodstaart is tijd. Hoe ouder de bosranden, houtwallen of -singels zijn, hoe meer de gekraagde roodstaart er vindt wat hij zoekt: insecten en spinnetjes om te eten en broedplaatsen in vermolmd, knoestige boomstammen van bijvoorbeeld wilg of es. Ecoloog Oosterveld geeft vier tips voor erfbewoners:

1. Creëer op je erf bosrandachtige milieus met kruiden, struiken en bomen, met aangrenzend bijvoorbeeld een gazon.
2. Creëer of handhaaf een kale bodem in de nabijheid, bijvoorbeeld stukjes door vee kaal getrapte grond. Gekraagde roodstaarten zoeken hier naar spinnetjes.
3. Laat knoestige boomstammen of stobben met nestgaten staan, of plaats een nestkast. De ideale nestkast waar marters of gaai geen vat op krijgen is vrij diep en heeft een ovale invliegopening van 30 x 50 mm.
4. Gebruik geen insecticiden of herbiciden.

De spreeuw: gewoon héél bijzonder

Spreeuwen zijn zó vanzelfsprekend, dat we weinig acht meer op ze slaan. Dat is net zo begrijpelijk als onterecht. Kom, we gaan de spreeuw bewonderen.

Van hartje stad tot op het erf: spreeuwen laten zich gemakkelijk zien. Meestal meer dan één tegelijk; spreeuwen zoeken elkaar op. Vooral buiten het broedseizoen leven ze in grote groepen. Broeden gebeurt meestal in losse, kleine kolonies. Spreeuwen zijn daarbij vindingrijk in het benutten van allerlei holtes en spleten in bomen en bouwwerken. Ook broeden ze in nestkasten. Spreeuwen brengen één, soms twee broedsels per jaar groot. Een deel van 'onze' spreeuwen blijft in Nederland en is standvogel. Een ander deel trekt in het najaar in zuidwestelijke richting weg. Spreeuwen die je in voor- en najaar ziet, kunnen ook 'doortrekkers' zijn. Die komen vanuit Noord- en Oost-Europa over Nederland. Verder zijn er nog de wintergasten: spreeuwen van elders die hier overwinteren.

De spreeuw verandert twee keer per jaar van verenkleed. Al vanaf juni maken fraaie, glanzende voorjaarskleuren plaats voor het 'winterkleed' met bruine vlokjes op kruin en vleugels en sneeuwwitte op de borst. In december gaat bij de eerste spreeuwen de winterjas al weer uit. Door slijtage verdwijnen de vlokjes, de donkere snavel kleurt weer geel. Deze metamorfose naar een fleurig verenpak is rond maart voltooid. Als het zonlicht op de vogel schijnt, zie je de prachtigste kleuren groen en purper, met een metaalachtige glans.

Lees verder op pagina 18 >>

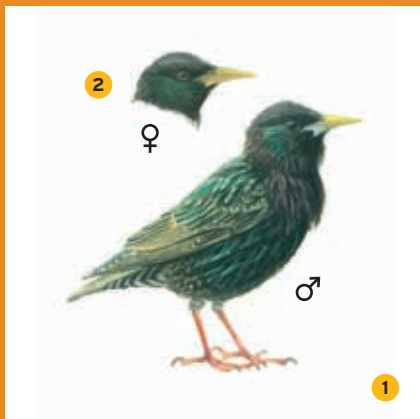
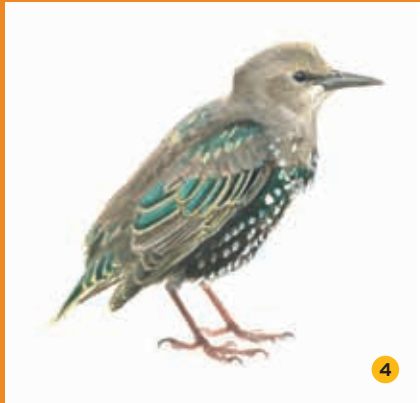
illustratie: Elwin van der Kolk

2014: JAAR VAN DE SPREEUW

Al bijna 25 jaar neemt de spreeuw landelijk in aantal af. Er is zelfs sprake van een halvering van de broedvogelstand, waardoor er een grote kans is dat de soort op de nieuwe Rode Lijst komt. Reden voor Sovon en Vogelbescherming om 2014 tot 'Jaar van de Spreeuw' uit te roepen. Die extra aandacht moet onderzoek stimuleren naar de exacte oorzaken van de teruggang.

Meer weten? Kijk op www.jaarvandespreeuw.nl

Illustraties: Elwin van der Kolk

De spreeuw is één van de meest algemene vogels van Nederland. Toch neemt deze soort al 30 jaar gestaag in aantal af. Vogelbescherming Nederland en Sovon willen graag weten waar dit aan ligt en wat we er aan kunnen doen. Ook u kunt meedoen!

Uiterlijk

1. Broedkleed man: blauwe snavelbasis, donkere iris, lange keelveren (vanaf maart).
2. Broedkleed vrouw: roze snavelbasis, lichte iris (vanaf maart).

3. Pas uitgevlogen jong: grijs-bruin (eind mei).
4. Beginnende rui (juni-augustus).
5. Winterkleed: zwart met witte spikkels (vanaf oktober).

Alleseter

- I. Voorjaar/zomer: insecten zoals emelten en rupsen.
- II. Najaar: voornamelijk vruchten.
- III. Winter: emelten, voertafel, valfruit, afval.

Voorkomen

- a. Spreeuwenpot.
- b. Nestkast, holte in bomen.
- c. Onder dak/in gebouwen.
- d. Na de broedtijd in groepen, soms met andere soorten.
- e. Najaar/winter: zwermen boven slaappleats.

Het Jaar van de Spreeuw is een initiatief van:

Voor meer informatie: www.jaarvandespreeuw.nl

HELPT U MEE?
 Het aanbieden van nestgelegenheid is een belangrijke beschermingsmaatregel. Denk aan nestkasten of ouderwetse spreuwenpotten tegen de gevel. De nestkastopening voor de spreuww heeft een diameter van 4,5 cm. Hang de kast op minimaal twee meter hoogte. Er zijn ook decoratieve spreuwenpotten van aardewerk in de handel. Je kunt ook een grote, oude bloempot horizontaal aan een muurtje hangen. Vergroot de opening aan de onderkant tot de vereiste diameter. Spreuwen zijn voor hun voedsel geholpen met grasveldjes met een rijk bodemleven. Ook besdragende struiken, zoals vlier, vallen in de smaak.

Meesterlijk imitator

Spreeuwen hoor je vaak prevelen, met daartussendoor lange fluittonen en snavelgeklepper. Het heeft iets gezelligs. Maar hij is ook een meesterlijk imitator. Hoor je een buizerd 'miauwen'? Pas op, misschien is het een spreuww! Ook weidevogelgeluiden behoren tot hun repertoire. Geen wonder, want spreuwen zoeken op vochtige graslanden graag naar emelten en regenwormen. Zo leren ze het geluid van bijvoorbeeld tureluur en grutto kennen. Wie kippen én spreuwen op 't erf heeft, moet niet verbaasd zijn wanneer ook de spreuwen kakelen. Zo rond de tweede helft van april zijn spreuwen aan de leg. Man en vrouw bebroeden afwisselend de gemiddeld zes eieren. Al na een dag of twaalf kruipen de kuikens uit het ei. Amper zes gram zijn ze, kaal en de oogjes nog gesloten: hulpeloos. Maar ze eten veel en groeien snel. Na een dag of twintig zijn ze rond de 75 gram en bijna vliegvlug. In de tweede helft van mei zie je dan ineens overal jonge spreuwen rondvliegen in hun vaalbruine verenpak.

Wolken van spreuwenwolken

Mensen blijven er voor stil staan: het wonderlijke fenomeen van massa's spreuwen die zich tegen de avond verzamelen in een 'spreuwwolk'. Je ziet dat bijvoorbeeld tijdens de voor- en najaarstrek. Maar ook na het broedseizoen ontstaan er groepen spreuwen die in imposante wolken naar een gemeenschappelijke slaapplek gaan. Zo'n spreuwwolkmassa trekt als een magneet andere spreuwen aan. Steeds weer vermengen zich nieuwe groepjes met de 'hoofdmoot'. De wolk beweegt zich dansend boven het landschap, zwierend en zwenkend, het ene moment een lange sliert, het andere een donkere bal. Tegen zonsondergang strijkt de zwerm neer op de slaapplek, vaak rietvelden of boomgroepen en soms gebouwen. Dan valt het doek voor een schitterende voorstelling.

Foto: Arjan Berben

Da's goed', impuls voor plattelandsnatuur

Een 'dasvriendelijk' landschap. Agrarische Natuurvereniging 'De Raamvallei' uit Noord-Oost-Brabant zet zich er al jaren voor in.

Ze gingen van keukentafel naar keukentafel, de bestuursleden van Agrarische Natuurvereniging 'De Raamvallei'. Hun missie: een gebied in de omgeving van Cuijk 'dasvriendelijker' inrichten. Daarom gingen ze het gesprek aan met de daar woonachtige agrariërs. Zij zouden tenslotte heggen en houtwallen op hun land moeten toestaan. Maar niet 'om niet'. Voor land en onderhoud zouden de boeren langjarig worden gecompenseerd. Wel onder voorwaarde van een bepaald type onderhoud. De houtwallen moeten ook in de toekomst blijven gonzen van het leven.

Reden om het gebied dasvriendelijker te maken, is de beoogde verhuizing van een complete dassenfamilie uit een nabijgelegen gebied waar zeshonderd vakantiewoningen aan het water staan gepland. En da's voor de daar woonachtige dassenfamilie veel te druk. Om de bouw van het vakantiepark niet te frustreren, werd bedacht dat er elders een 'kunst-burcht' voor de beschermde dassen zou komen, inclusief een verbeterd leefgebied.

Sappig grasland

'De Raamvallei' zag hierin een mooi project om het gebied een natuurlijke impuls te geven, zonder economische schade voor boeren. En dus togen ze van bedrijf naar bedrijf. Volgens voorzitter Herman Wijdeven en secretaris Wim van der Hoogen van 'De Raamvallei' moesten ze soms wel oud zeer wegnemen.

Wim: "Eerdere houtwallen - aangelegd ten tijde van de ruilverkaveling - kregen nooit het benodigde onderhoud. Daar hebben boeren last van gehad." Herman vult aan: 'We moesten het vertrouwen herwinnen. Maar door de financiële compensatiemogelijkheden hadden we ook iets te bieden. Er kwam

een omslag. Veel boeren besloten mee te doen. Niet in de laatste plaats de verdienste van onze deskundige veldcoördinator."

'De Raamvallei' zette ook in op foerageergebied. Wim: "De das eet pieren en heeft dus sappig grasland nodig. Ook boomgaarden zijn goed. Als alleseter zet de das z'n tanden graag in gevallen fruit. Beide zaken kwamen er. Goed voor de te verplaatsen dassenfamilie, maar ook voor de al aanwezige dassen." Een *happy end* is er nog niet. Zo is nog onduidelijk of alle houtwallen en heggen mogen meetellen als natuurcompensatie. Wim: "Wij denken dat we er zijn. Andere partijen zien dat anders. De verhuizing van de dassen is daarom uitgesteld. Ik zie overigens vooral de positieve kanten van dit gebiedsproces tot nu toe. We hebben al veel bereikt. De generatie van mijn vader zag de natuur alleen achteruitgaan. Ik ben blij dat we hier nu met z'n allen weer iets goeds doen voor natuur en landschap."

Meer weten?

www.raamvallei.nl

DAS Jelger Herder/Buiten-Beeld

Braakballen pluizen

Het uitpluizen van braakballen van vogels biedt veel informatie over de verspreiding van kleine zoogdieren in Nederland. Voor jong en oud is het spannend speurwerk.

STICHTING KERKUILENWERKGROEP NEDERLAND telt ruim 1000 vrijwilligers, die meer dan 10.000 kerkuilkasten beheren en controleren. Dankzij hun inspanningen zijn er inmiddels weer zo'n 2000 broedparen in Nederland. Veel werkgroepleden zijn ook actief met het geven van lezingen en gastlessen, onder andere op scholen.

www.kerkuil.com

foto: André Eijkenaar

Uilen braken de onverteerbare resten van hun prooidieren weer uit. Net als roofvogels, meeuwen en kraaien produceren zij braakballen. Als je de braakballen van vogels uit elkaar pluist, kun je haren, botjes, veren, stukjes van schelpen en keverresten vinden. Het uitpluizen van die braakballen is een interessante bezigheid. Een flink aantal 'pluisgroepen' verzamelt zo waardevolle gegevens over het menu van de vogels en daarmee van de verspreiding van kleine zoogdieren in Nederland. Braakballen pluizen vindt vaak plaats op scholen of bij centra voor natuureducatie. Het biedt een ideaal uitgangspunt voor een les over uilen. Als het om kerkuilbraakballen gaat, leren kinderen met goede begeleiding snel het verschil tussen spitsmuizen, ware muizen en woelmuizen.

Van de in Nederland voorkomende uilen levert de kerkuil het beste materiaal voor het determineren van de voedselresten. De maagsappen van de kerkuil hebben een zuurgraad die alle vlees van de prooidieren verteert, maar haren en skeletdelen (botjes, muizenkaken) onaangetast laat.

Twee magen

Hoe maken de vogels hun braakbal? De vogelmaag bestaat uit twee magen: de kliermaag en de spiermaag. In de kliermaag wordt het voedsel verteerd. In de spiermaag, die er boven ligt, komen de onverteerbare delen terecht. Hier wordt alles samengeperst tot de bal, die uitgebraakt wordt. Bij het samenpersen van de onverteerbare delen in de spiermaag wordt het skelet van het prooidier uit elkaar gedrukt, terwijl de tere schedeldelen van de prooidieren meestal gekraakt worden. Het voorste deel van de schedel met de kaken blijft nagenoeg geheel in tact. Zelfs de broze skeletdelen van de dwergspitsmuis en de dwergmuis (hele kleine muizen) worden gaaf teruggevonden in de braakballen.

KERKUIL André Eijkenaar

BRAAKBALLEN HERKENNEN

KERKUIL

De braakballen van de kerkuil zijn te herkennen aan de zwarte tot donkergrijze kleur. Ze zijn omgeven met een dunne slijm laag. De lengte varieert van 4 tot 8 centimeter. Bij voedseltekort worden veel kleinere braakballen gevonden. In de winter kunnen braakballen wel 10 tot 15 centimeter lang zijn! Er zitten dan soms resten in van meer dan 15 muizen. De dikte is gemiddeld 2,5 centimeter.

Na zeven dagen produceert een kerkuilenjong zijn eerste eigen braakbal. Die is dan erg klein (gewicht 0,5 gram). In de eerste braakballen zitten praktisch geen schedelresten of botten, want een jong krijgt stukjes vlees door de volwassen vogel aangereikt.

Kerkuilen produceren één braakbal per etmaal. Na het eten van de prooi duurt het ongeveer vijf tot zes uur voordat het voedsel is verteerd en de braakbal gevormd. De braakballen worden meestal in schuren of gebouwen gevonden waar door de vrijwilligers van de kerkuilenwerkgroepen nestkasten zijn geplaatst.

RANSUIL

De braakballen van de ransuil zijn grijs van kleur. De lengte varieert van 4 tot 7 centimeter. De ransuilen eten veelal veldmuizen en daarom zijn deze ballen minder aantrekkelijk voor educatieve doeleinden. 's Winters liggen er veel braakballen onder bomen, die uilen als slaapplek gebruiken.

STEENUIL

De braakballen van de steenuil bevatten vaak veel resten van kevers die moeilijk te determineren zijn. Verder bevatten ze resten van regenwormen waar weinig van over blijft.

foto: Johan de Jong

MEEDOEN?

In een aantal regio's worden braakbalpluisavonden georganiseerd. Wanneer u een keer mee wil pluizen: google 'braakballen pluizen' of 'uilenballen pluizen' voor de dichtstbijzijnde locatie.

foto: Arjan Berden

Genieten van de kerkuil

Ruim dertig jaar zet Jannes Santing zich al in voor vogels in het Drentse Exloo en omgeving. Ook voor de kerkuil.

Jannes Santings inzet voor vogels begon, lang geleden, met een onbedwingbare liefde voor bomenklimmen. "Schopte ik als kwa-jongen m'n klompjes uit en klom met korte broek en sokken op spierkracht de boom in. Mijn oom leerde het mij in de appelboom achter ons huis. Jagers schoten toen nog veel roeken. Dan haalde ik boven in de boom de eieren uit het nest voor mijn verzameling. Zou nu allemaal niet meer mogen. Ik was altijd buiten. Wilde niet op voetbal, want dan kon ik niet op zondagochtend de natuur in." Een biologieleeraar bracht Jannes later de nodige kennis van vogels bij. En via tussenstappen kwam van het een het ander: hij ging ook vogels tellen en ringen. "Een mooi excuus om in bomen te blijven klimmen!" Intussen is een nieuwe fase aangebroken. Jannes Santing doet het rustiger aan sinds hij een zwaar ongeluk kreeg en niet meer kan werken als hovenier. Bij het bomenklimmen krijgt hij hulp van Eric Wieringa. Toch verzet hij als vrijwilliger nog bergen werk. Zoals voor de kerkuilenwerkgroep. Hij is in Exloo en omgeving regiocoördinator.

Jannes controleert op verschillende erven 65 kerkuilennestkasten en heeft er zelf ook één. 2013 blijkt voor de kerkuil een absoluut daljaar, wat eens in de zoveel tijd gebeurt en samenhangt met de muizenstand, de voornaamste voedselbron. "Zelfs op de adressen waar het altijd raak is, niks! Uiteindelijk kwamen we op acht broedparen uit." Ook zijn eigen kerkuilenkast bleef onbewoond. Die bevindt zich in een kleine stal op een stuk grond waar Jannes een aantal fjorden houdt. Prachtige paarden zijn het. Ondanks daljaar 2013 en de vele verkeersslachtoffers gaat het de kerkuilen nog steeds voor de wind in Jannes' gebied. Mede dankzij alle nestkastbezitters. "Het beste jaar was 2007 met veertig broedparen en veel tweede legfels. 2012 was ook nog goed met 25 paar."

Mooi moment

Nestkastcontroles zorgen soms voor onvergetelijke momenten. "Ik werd een keer verrast bij een late controle. In de schuur zag ik een kerkuil vliegen. En toen nummer twee. Gek werd het toen ik ook nummer drie zag. En nummer vier! We hadden niet het ouderpaar gezien - zoals we aanvankelijk dachten - maar de vier al groot geworden jongen! Ze vlogen heel mooi heen en weer door de schuur en streken dichtbij op een balk neer. In de nestkast vond ik nummer vijf. Die kon nog net niet vliegen. Het was echt genieten. Ook de eigenaar van de schuur was helemaal blij met dit broedsucces."

Bestemming bijna bereikt

Langs de IJssel maak je in de zomer kans op een ontmoeting met de ooievaar. Dát de ooievaar hier floreert, is een collectieve prestatie van formaat. Een verhaal over vogels én mensen.

Zomer 1913: op de fiets en met een groot doorzettingsvermogen doorkruist vogelman Jan Strijbos Nederland. Hij bracht de ooievaars in kaart en telde ongeveer vijfhonderd bewoonde nesten. Zeventig jaar later waren er nog maar drie wilde broedparen in ons land over. Om uitsterven te voorkomen liep er inmiddels wel een landelijk herintroductieproject, onder auspiciën van Vogelbescherming Nederland. Wim en Gerry Verholt uit het Gelderse Gorssel wilden daar graag aan bijdragen. In 1981 werd op hun terrein Ooievaarsbuitenstation Het Zand opgericht. Vogelwerkgroep 'De IJsselstreek' nam het toezicht en onderhoud op zich, ruim tweehonderd donateurs stonden garant voor de financiën. Samen met vele partijen uit de

regio en gesteund met subsidies van het Prins Bernhard Cultuurfonds, gemeente Lochem, Stichting Zabawas, Marjolein Bastin en Vogelbescherming maakten ze van de IJsselvallei weer een op-en-top ooievaarsgebied. Met twee actieve leden van deze Vogelwerkgroep, Henk Hietbrink en Ronald Groenink, kijken we terug én vooruit.

Henk Hietbrink was er vanaf 't begin bij. "In september 1981 kregen we de eerste ooievaars: tien jonge vogels en twee volwassen paartjes. Dat laatste was belangrijk, want oudere vogels bewaren de rust in een groep. In broedkooien van 8 x 8 meter lieten we eerst een vrouwtje wennen. Vervolgens plaatsten we er een mannetje bij. >>

foto: Jolke Altenburg

V.I.n.r. Herman Roelofs, Ronald Groenink, Henk Hietbrink, Jeroen Kuipers.

OOIEVAAR Wim van Nee

EEN DORP VOOR OOIEVAARS

In 1969 richtte Vogelbescherming in de Alblasserwaard 'Ooievaarsdorp Het Liesveld' op. Ooievaars brachten hier in een beschermde omgeving hun jongen groot. De hier geboren ooievaars werden overgeplaatst naar twaalf buitenstations (zoals Het Zand), gerund door enthousiaste en deskundige vrijwilligers. De vogels kregen daar wat meer vrijheid en leefden er onder meer natuurlijke omstandigheden. De jongen die zij weer voortbrachten, ooievaars van de derde generatie dus, mochten vrij uitvliegen.

FIETSEN DOOR DE IJSSELNATUUR

Vogelwerkgroep 'De IJsselstreek' heeft fraaie fietsroutes uitgezet door de regio. In verband met de veerdiensten over de IJssel zijn deze routes alleen tussen 1 april en 1 september te volgen.

Meer informatie op: www.vwg-deijsselstreek.nl.
Infocentrum 'Den Nul' is een aantrekkelijke stop: www.infocentrumijssel.nl

OOIEVAAR Wim van Nee

JONGE OOIEVAARS Wim van Nee

Binnen vijf minuten zie je of het wat wordt tussen die twee. Zo niet, dan probeerden we een andere partner." De nazaten van deze ooievaars vlogen vrij uit. Dat deden ze in groten getale. In en rond ooievaarsdorp Het Zand vlogen de afgelopen decennia ruim 330 jonge ooievaars uit.

Veel van deze aanwas vestigde zich zelfstandig in de regio. "Her en der broeden er paartjes op palen in het open veld. Maar er zijn ook kolonies van tien tot twintig paren in bomen. Dat zijn situaties zoals we die voorheen alleen uit Polen kenden, een ooievaarsland bij uitstek." Ronald Groenink glundert van enthousiasme. Als vrijwillig onderzoeker ringde hij, samen met Wim Verholt, veel jonge ooievaars. In het hele werkgebied van de vogelwerkgroep broeden inmiddels ruim honderd paren ooievaars. Dat is meer dan tien procent van de Nederlandse populatie (2013).

Herstel van leefgebied

Zorgen voor een flinke aanwas van ooievaars is één. Zorgen dat er een landschap is waarin ze kunnen overleven is nog weer wat anders. Want dát was waar het aan schortte. De intensieve landbouw zorgde ervoor dat natte, bloemrijke hooilanden, poelen en sloten vol waterleven, muizen, mollen, amfibieën en grote insecten in rap tempo verdwenen. En daarmee ook het gevarieerde voedsel voor ooievaars. Herstel van leefgebieden vergt een langere adem.

In 2005 vierde 'De IJsselstreek' haar 25-jarig bestaan met een doorwrocht toekomstplan. Tot dan toe konden de broedende 'project'-ooievaars altijd nog rekenen op een klein maaltje eendagskuikens op Het Zand. Henk Hietbrink: "Met ons plan wilden we het bijvoeden verantwoord afbouwen en tegelijkertijd het leefgebied verder verbeteren. Als vogelwerkgroep maakten we daarvoor een plan voor de IJsselstreek."

Er volgden veldstudies, samen met Sovon Vogelonderzoek Nederland, naar terreingebruik en foerageergedrag van de ooievaars. Eerder bracht Ronald alle oude waterlopen en poelen in de streek in kaart. Dat leidde onder meer tot het project 'Ravenswaarden', waarbij een oude IJsselslenk in volle glorie is hersteld. Dergelijke 'plas-dras'-gebieden zijn van grote waarde voor flora en fauna en bieden ooievaars naast drinkwater ook gevarieerd voedsel.

Verlekkend

Met kennis, enthousiasme en een tomeloze inzet weet de ruim 120 leden tellende vogelwerkgroep enorm veel te bereiken. Sleutelfactor is hun open vizier voor samenwerking.

STORK is een vrijwilligersorganisatie, die zich belangeloos inzet voor de ooievaars in Nederland. STORK (Engels voor 'ooievaar') staat voor de Stichting Ooievaars Research en Knowhow. Op de aantrekkelijke website www.ooievaars.eu is regelmatig nieuws te vinden. STORK-vrijwilligers houden de vinger aan de pols van de Nederlandse ooievaarspopulatie door het organiseren van tellingen en ringwerkzaamheden. Met Sovon Vogelonderzoek Nederland organiseert STORK het project 'Nestkaart Ooievaar'. Natuurvrijwilligers en erfbewoners uit heel Nederland kunnen zo jaarlijks gegevens invoeren over de ooievaars. Wilt u ook meedoen? Kijk daarvoor op www.ooievaars.eu onder 'Inventarisatie'.

Met Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat en het waterschap bijvoorbeeld, maar net zo goed met Agrarische Natuurvereniging 't Onderholt en particulieren. En het resultaat mag er zijn: de ooievaar in de IJsselstreek floreert als nooit tevoren. De vogelwerkgroep doet er alles voor dat zo te houden en verder te verbeteren. Er blijft nog genoeg te doen: de paalnesten vergen onderhoud en het onderzoek - samen met STORK (zie kader) - is nooit klaar. Met een hoopvolle blik kijken Henk en Ronald naar het oostelijke achterland, rijk aan beken. Daar liggen nog volop kansen om de natuurkwaliteit een flinke impuls te geven. De ooievaars kijken verlekkend mee...

Honger in het torenvalkennest

De torenvalken hadden het moeilijk in de afgelopen twee broedseizoenen (2012, 2013). De muizenstand was laag. Dat betekende voor de valken hard werken en toch weinig prooien vangen. Wat gebeurt er dan in de nestkast van de torenvalk?

WERKGROEP ROOFVOGELS NEDERLAND (WRN) is een landelijke werkgroep met honderden vrijwilligers. De WRN werd in 1982 opgericht om een einde te maken aan de vervolging van roofvogels. De WRN zet zich ervoor in deze misstanden te beëindigen en uit te dragen dat roofvogels recht hebben op hun plaats in de natuur. Onderzoek, publicaties en voorlichting zijn vanzelfsprekend onderdeel van de WRN-activiteiten.
www.werkgroeproofvogels.nl

In het vroege voorjaar begint het mannetje torenvalk zijn vrouwtje het hof te maken. Hij probeert haar te verleiden samen met hem een nest te beginnen. Hij brengt haar muizen om te laten zien dat hij een goede jager is en straks dus prima in staat zal zijn voldoende voedsel voor haar jongen te vangen.

Het vrouwtje neemt de muizen die de man brengt graag aan. Niet alleen leert ze hem kennen als goede jager. Ook krijgt ze de kans om aan te komen, zodat ze straks in een goede conditie verkeert voor de eileg. Om vijf of zes eieren te kunnen leggen, moet ze goed op gewicht zijn. Zodra dat het geval is, begint het vrouwtje: om de dag legt ze een ei. Ze is dan steeds vaker in de nestkast te vinden. Als het legsel bijna compleet is, begint ze met broeden.

Wel of niet broeden?

In jaren met weinig voedsel kan het gebeuren dat de torenvalken wel baltsen, maar dat het vrouwtje geen eieren legt. Haar conditie is dan te slecht om eieren te kunnen produceren. Bij het paartje van Belee de Lente van 2013 legde het vrouwtje maar twee eieren, die ze vervolgens zelf verorberde. Blijkbaar waren de omstandigheden te slecht om te kunnen broeden.

Het kan ook gebeuren dat de torenvalken desondanks wel een volledig legsel heb-

ben en alle eieren uitbroeden. De jongen hebben tijdens het opgroeien steeds meer eten nodig, tot wel vier muizen per jong per dag. Iedere keer dat het vrouwtje een muis van haar jagende partner krijgt, bedelen de jongen om een hapje. Brengt de man veel muizen aan, dan zit de krop van de jongen snel vol en bedelen ze niet meer. De vrouw maakt van eventueel overvloedige muizen een voorraad in de hoeken van de kast. Soms heeft ze in twee hoeken stapeltjes met tientallen muizen liggen. Moeder torenvalk houdt haar voorraad goed in de gaten. Als het tegenzit met de prooiaanvoer, heeft ze dus nog wat achter de hand.

Andere prooien

Hoe minder prooien worden aangevoerd, hoe wilder de jongen te keer gaan tijdens het bedelen. Het mannetje jaagt ongeveer vijf uur per dag. Dat kan hij maar beperkt opvoeren. Levert het muizen vangen niet genoeg op, dan probeert hij andere prooien te vangen. Hij brengt bijvoorbeeld vogeltjes

mee, vooral spreeuwen en mussen, maar soms ook een koolmees, vink of witte kwikstaart. Om als muizenspecialist deze vogels te vangen valt natuurlijk niet mee. Vandaar dat hij meestal jonge, onervaren zangvogels grijpt. Maar wat als er ook weinig vogels zijn? Dan moeten ze het doen met insecten en regenwormen, een karig maaltje, zelfs als er veel van zijn. Een worm bestaat voor een groot deel uit water en stilt de honger onvoldoende. Steeds als de vrouw in de nestkast komt, bespringen de jongen haar. Ze wil ze graag voeren en zoekt haar voorraadhoeken af. Keer op keer gaat ze er naar toe, maar de voorraad is op.

Het jong dat het hardste bedelt, heeft de meeste kans te worden gevoerd. Dit betekent dat de zwakste jongen het grootste risico lopen het loodje te leggen. Of uiteindelijk alle jongen het halen en uitvliegen, hangt af van de hoeveelheid eten die binnenkomt. In magere jaren redden ze het niet allemaal. Wie het niet haalt, wordt opgege-

ten door broertjes en zusjes. Jongen die bij het uitvliegen goed op gewicht zijn, hebben de beste kansen om te overleven. Zij kunnen misschien in het volgende jaar zelf een nest beginnen. En dat is wat telt: voortplanting.

MAN TORENVALK BRENGT EEN MUIS THUIS André Eijkenaar

TORENVALK André Eijkenaar

Efficiënt jagertje op het erf

TORENVALK Shutterstock

In de lucht hangt een vogel, gefixeerd op één plek. Een biddende torenvalk. Hij spot met de zwaartekracht en speelt met de wind. Een hemels schouwspel, zoals te zien is in de Noordoostpolder. Een actieve werkgroep waakt er over de roofvogels.

TORENVALKKAST

- Wie in (half)open, muizenrijk gebied woont, kan de torenvalk aan nestgelegenheid helpen! Aardig om zelf te maken van oud hout, of te koop bij o.a. Vogelbescherming.
- Ophanghoogte minimaal vier meter, opening op het oosten
 - In boom of op paal in open veld
 - Zorg voor vrije aanvliegroute
 - Op bodem laagje houtsnippers
 - Vervang houtsnippers elk najaar

In 2010 trok Martien Hooagebeen met z'n gezin naar de polder. Ze vonden er rust, ruimte en... volop roofvogels. Als klein jongetje al keek Martien gefascineerd naar bruine kiekendieven als hij z'n vishengel uitwierp. Eenmaal in de Noordoostpolder kreeg die passie een bijna professioneel karakter. Na een cursus van de Werkgroep Roofvogels Noordoostpolder ging hij zich actief voor deze ruim twintig leden sterke club inzetten. "De roofvogels houden mij bijna dagelijks bezig. 's Ochtends vroeg, op weg naar m'n werk, maak ik soms al een eerste inventarisatie. Onze werkgroep brengt de broedvogels en winterpopulaties in kaart. We volgen het broedresultaat en ringen jonge vogels, waarvan de gegevens voor wetenschappelijk onderzoek worden gebruikt." Het tellen van de vogels gaat hand in hand met concreet beschermingswerk. Dat varieert van plaatsing en onderhoud van torenvalkkasten tot overleg over klein en groot 'beheer'. 'Het belang van rietkragen als broedgelegenheid voor de bruine kiekendief bijvoorbeeld werd onvoldoende onderkend door het waterschap. In overleg kwamen we tot goede afspraken om werkzaamheden aan de oevers goed af te stemmen met het broedseizoen.'

Verder doet de werkgroep aan voorlichting, worden er lezingen gegeven en brengen ze een nieuwsbrief uit.

Jagen en belagen

Voorjaar 2012 plaatste Martien op zijn eigen erf een torenvalkkast. Heel slim snoeide hij meteen wat takken, zodat hij er vanuit huis goed zicht op had. Al snel trok een paartje torenvalken in de kast en bracht vijf jongen groot. "Vanuit huis konden we het goed volgen. Je ontdekt dan patronen. Pa komt kekkerend aanvliegen. De jongen worden onrustig en ma posteert zich op de rand van de kast. Zij neemt de prooi over, stevast een (veld)muis. Terwijl ma de jongen voert, houdt pa zo'n vijf minuten de wacht. En dat is hard nodig. Een blauwe reiger waagt zich bij de kast met interesse voor een jong. Geen schijn van kans! Hij werd fel belaagd en weggejaagd tot ver buiten het erf." Door het volgen van dit nest kreeg Martien nóg grotere bewondering voor de torenvalk. "Het mannetje brengt zo'n acht muizen per uur naar z'n jongen. Het moet wel een heel efficiënt jagertje zijn!" 'In het muizenrijke jaar 2012 hadden wij hier maar liefst bij meer dan dertig paartjes torenvalken een succesvol nest. In 2013 telde de polder amper tien succesvolle nesten. Gebrek aan voedsel! Reden te meer voor de torenvalk om te blijven bidden voor muizen...'

Meer weten?

Kijk op de site van Martien:
www.hmhoogebeen.nl

Martien Hooagebeen tijdens het ringen van een bruine kiekendief.

foto: met dank aan Martien Hooagebeen

Populair in de webshop van Vogelbescherming

WILDE DIEREN

'Herkenningkaart wilde dieren in de tuin': superhandige vouwkaart met de meest voorkomende dieren in de tuin zoals vogels, bijen, amfibieën en libellen. Waterafstotend en met prachtige illustraties. Formaat 21x30 cm. Prijs € 4,95

NESTKAST GROTE BONTE SPECHT

Haal de specht naar uw eigen erf met deze FSC houten nestkast. Hij mag wel eerst zelf zijn eigen invlieggaat openkloppen! Maar dat zal hij graag doen. Prijs € 34,95

Op de hoogte blijven van het laatste vogelnieuws? Volg ons op Facebook, of Twitter (@vogelnieuws). Of neem een abonnement op de gratis email nieuwsbrief van Vogelbescherming via www.vogelbescherming.nl/nieuwsbrief

IJSVOGEL 6X30 VERREKIJKER

Zeer handzame, compacte porrokijker voor kinderen. Degelijke kwaliteit en ook geschikt voor volwassenen! Prachtig helder beeld, waterdicht en 10 jaar garantie. Prijs € 145,- Leden van Vogelbescherming: € 130,50

VOEDERHUIS 'AMAZONE'

Handig (FSC) voerhuisje voor kleine vogels in de tuin, zoals roodborst, vink, merel en groenling. Kan aan een boom of schutting worden bevestigd. Uw erf wordt een vogelparadijs! Prijs € 12,95

TUIN- EN ERFPLANTEN VOOR VOGELS

Wil u de vogels extra bessen, beschutting of nestgelegenheid bieden? En ook een prachtige bloeiende tuin? Bestel dan vogelvriendelijke planten in onze webwinkel. Planten worden goed verpakt en verstuurd en kunnen direct gepoot. N.B.: het aanbod is seizoenafhankelijk. Vanaf € 2,99.

VOGELVRAGEN?

Wij helpen u graag verder met al uw vragen over vogels! Bel het Servicecentrum van Vogelbescherming tijdens kantooruren op 030-693 77 00, of mail. info@vogelbescherming.nl

ZAKGIDS

Het handigste zakgidsje met de meest voorkomende vogels in ons land. Zeer overzichtelijk, uitstekende illustraties en veel nuttige informatie per vogelsoort. Prijs € 12,95 / Leden van Vogelbescherming: € 11,65

www.vogelbeschermingshop.nl

Mede mogelijk gemaakt dankzij gulle gevers van Beleef de Lente

De webcams van Beleef de Lente trekken elk jaar veel kijkers. Een deel doet mee aan de 'adoptie-actie' en geeft geld. In 2013 was dat 12.000 euro. Wat gebeurt er met dat geld? Vogelbescherming keert bedragen uit aan de soortwerkgroepen die weblogs bijhouden op Beleef de Lente. Voorwaarde voor een bijdrage is een goed plan. Die formule leverde de afgelopen jaren mooie resultaten op. Hier een deel van de oogst van 2013.

De steenuilveilige drinkbak voor het vee

1. Steenuilveilige veedrinkbak

STONE Steenuilenoverleg Nederland ontwikkelde een veedrinkbak waarin steenuilen niet kunnen verdrinken. Het is een standaard drinkbak met daarin een soort wasmand. Een steenuil die te water raakt, klimt razendsnel langs de kant omhoog. Dat redt steenuilleven. Met geld van Beleef de Lente kocht STONE demonstratiesets waarmee steenuil vrijwilligers deze drinkbak konden introduceren bij mensen met een steenuil op het erf. Wilt u ook een steenuil veilige drinkbak? Hij is te koop via www.vogelbeschermingshop.nl (zoek bij 'overig').

2. 'Marterproof' steenuilennestkast

In een aantal regio's wordt een toenemend aantal steenuilnesten leeggehaald door steenmarters. Op pagina 4 en 5 van deze uitgave leest u hoe STONE een steenuilennestkast heeft ontworpen waarin de steenuilen veilig voor marters kunnen broeden. Dankzij geld van de Beleef-de-lente-adoptie-actie was het mogelijk om goede tests uit te voeren en op basis daarvan een veilige nestkast te construeren. De steenuil moet er gemakkelijk in en uit kunnen, terwijl de marters buiten moeten blijven... De nestkast is te koop via www.vogelbeschermingshop.nl.

3. Informeren en motiveren

Vogels beschermen gebeurt op basis van wetenschappelijke inzichten en onderzoek. Dat onderzoek gebeurt voor een groot deel door vrijwilligers. Om hen te motiveren en te informeren over de resultaten hebben de Oehoe-, Kerkuil- en Steenuilwerkgroep voor

hun vrijwilligers onder meer de Landelijke Uilendag 2013 georganiseerd en het gezamenlijk tijdschrift Uilen uitgegeven. Verder werden er workshops georganiseerd, zoals een landelijke bijeenkomst waarbij de nieuwste kennis en ontwikkelingen in uilenonderzoek voor het voetlicht werd gebracht.

4. Betrekken van jeugd

Bekend maken aan jong en oud waar ze mee bezig zijn, is voor vrijwilligersorganisaties een noodzaak. Dat kan met bijeenkomsten of publicaties, maar ook door een kinderboek. Ooievaarwerkgroep STORK publiceert samen met uitgeverij KNNV het boek *Zeg kleine ooievaar wat vlieg jij ver*. Door onder meer Beleef de Lente-geld kunnen er op verschillende scholen boekjes worden verspreid.

Volg de vogels van Beleef de Lente van 1 maart tot 1 juli op www.beleefdelente.nl.

5. Onderzoek

Het beschermen van vogels begint met onderzoek. Waar zitten de belangrijkste problemen? Dat geldt helemaal voor trekvogels. Mede dankzij het Beleef de Lente-adoptiegeld vlogen tien gekraagde roodstaarten naar Afrika met een lichtgevoelige chip, een geolocator, die op hun rug is bevestigd. Via informatie van de chip is hun trekgedrag en overwinteringsgebied vast te stellen: essentieel voor bescherming van de soort. Zie het artikel op pagina 13.

"Met Frater Willibrordus uit De Bilt..."

Iedereen die naar het radioprogramma **Vroege Vogels** luistert, kent zijn stem. Hij is een vaste waarde in de rubriek 'de fenolijn', waarin luisteraars natuurwaarnemingen doorbellen. Frater Willibrordus (85) maakt mensen enthousiast voor natuur, al een bijna een leven lang.

foto: Steef Meyknecht

"Mijn liefde voor natuur is begonnen met luisteren naar vogels. Later kwam daar de belangstelling voor paddenstoelen bij, toen de wilde bloemen en weer later de vlinders. Daar richt ik me nu het meest op, onder meer voor de Vlinderstichting. Je kunt op je eigen erf veel doen voor vlinders en vogels. Plant vooral inheemse wilde planten aan. Die hebben veel nectar. Daar komen vlinders en bijen op af. En dus ook vogels. Het gaat tenslotte om

eten en gegeten worden in de natuur. Goed voor vlinders of de grote brandnetel. Die kun je in een ruig hoekje op je erf hebben. Vijf soorten vlinders zetten daar hun eitjes op af. Mensen enthousiast maken voor de natuur vind ik het mooiste wat er is. Ik hoop dat ik daar nog een tijdje mee door kan gaan. Mijn gehoor wordt wel minder. En af en toe vergeet ik een woord. Maar het gaat nog goed. Dus ik blijf de boer op gaan voor de natuur."

Uw contactpersoon:

Het werk van Vogelbescherming Nederland wordt ondersteund door de Nationale Postcode Loterij.